

Основи кримінального права України

Право верховної влади карати за злочини грунтується на необхідності захищати довірене їм суспільне благо від узурпаций його приватними особами.
Чезаре Беккаріа

Зміст:

1. Кримінальне право та кримінальний кодекс.
2. Поняття і види злочину.
3. Стадія незакінченого злочину.
4. Співучасність у вчиненні злочину.
5. Особливості відповідальності неповнолітніх.
6. Звільнення від кримінальної відповідальності і покарання.

Шоняття кримінального права

Кримінальне право є однією з найважливіших і найдавніших галузей права. Поява правових норм, які складають цю галузь, була зумовлена необхідністю захистити життя, здоров'я, свободу, майнові права законослухняних членів суспільства від посягань, які могли завдати особі тяжкої шкоди.

Особливістю кримінального права України є закріплення його норм виключно у законах. Конституцією України встановлено: діяння, які є злочинами, і відповідальність за них можуть визначатися виключно законами України. Будь-які інші нормативно-правові акти (як-от: Укази Президента, постанови Кабінету Міністрів, акти міністерств і відомств України) не можуть вирішувати цих питань. Таким чином, після прийняття Конституції в нашему кримінальному праві остаточно закріплено класичне *nullum crimen nulla poena sine lege* («без вказівки закону немає ні злочину, ні покарання»).

Отже, кримінальне право — це система законодавчих норм, які регулюють питання кримінальної відповідальності, тобто встановлюють, які діяння (дії чи бездіяльність) с злочинами та які покарання застосовуються до тих осіб, які скоюють злочини.

Шонягтя кримінального кодексу

Кримінальний кодекс (КК) є єдиним кримінальним законом, який на даний час діє в Україні. Якщо виникає необхідність визнати злочинами нові види небезпечної для суспільства поведінки, посилити чи пом'якшити відповідальність за вже передбачені злочини або іншим чином вдосконалити кримінальне законодавство, це може бути зроблено тільки шляхом прийняття закону про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу.

Кримінальний кодекс України складається із Загальної та Особливої частин. Перша з них містить загальні положення, які стосуються кримінальної відповідальності — це правила щодо меж дії кримінального закону, поняття злочину, вини, стадій злочинної діяльності, співучасти, перелік видів покарань, правила щодо призначення покарання, щодо строків давності, судимості тощо. Особлива частина складається із статей, в яких дано описи конкретних злочинів і вказано, які покарання суд може призначати за вчинення того чи іншого злочину.

Поняття злочину.

Найтяжчі і найнебезпечніші правопорушення в праві, як уже було сказано раніше, іменуються злочинами. Кримінальний кодекс визначає злочин як суспільно небезпечне винне діяння (дію чи бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

Для кожного злочину характерні чотири головні ознаки: це його суспільна небезпечність, протиправність, винність та караність.

Суспільна небезпечність — це характерна для злочинного діяння властивість завдавати великої шкоди охоронюваним державою і суспільним відносинам (правопорядку) чи охоронюваним законом інтересам або ж створювати загрозу настання такої шкоди.

Відмінність злочину від адміністративного проступку якраз і полягає в тому, що злочин завдає великої шкоди чи створює серйозну загрозу для правопорядку, а шкода від будь-якого проступку є значно меншою.

Види злочину

У Кримінальному кодексі виділяються такі види злочинів:

- 1) особливо тяжкі злочини — такими визнаються посягання, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 10 років або довічне позбавлення волі;
- 2) тяжкі злочини — це злочини, за які передбачаються покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 10 років;
- 3) злочини середньої тяжкості — ними визнаються злочини, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше 5 років;
- 4) злочини невеликої тяжкості — закон відносить у цю категорію злочини, максимальне можливе покарання за які не перевищує 2 років позбавлення волі.

Особа підлягає кримінальній відповідальності за вчинення будь-якого злочину з 16 років, а за деякі пайбільш небезпечні злочинні діяння, неприпустимість яких зрозуміла навіть для підлітків, як-от: умисне вбивство, згвалтування, умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, крадіжка, грабіж, розбій, хуліганство та деякі інші, кримінальну відповідальність встановлено з 14 років.

Поняття про неосудність

Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка вчинила відповідне діяння в стані неосудності, тобто не могла в момент вчинення забороненої дії чи бездіяльності усвідомлювати значення своїх дій (бездіяльності) або керувати ними. Стан неосудності, як правило, виникає внаслідок психічного захворювання або слабоумства, однак іноді може виникнути і внаслідок загального захворювання (наприклад, під впливом дуже високої температури, якою супроводжується інфекційне чи простудне захворювання, у хворого може статись тимчасовий розлад психіки).

Стадія незакінченого злочину (частина 1)

Злочинцям не завжди вдається довести до кінця свої заміри. Крадій, який підійшов до чужих дверей з відмичкою в руках, може злякатися появи мешканця сусідньої квартири, кишеневого злодія зрідка вдається зловити за руку, грабіжники, які вже напали на потерпілого, можуть втекти, побачивши міліціонерів. Чи підлягають ці люди покаранню, чи повинні вони відповідати за свої нездійснені наміри? Закон дає однозначну відповідь — так, повинні.

Жоден закон, в тому числі й кримінальний, не може карати людину за її думки чи настрої. Отже, до тих пір, поки особа тільки роздумує, чи не вчинити противруду дію, вона знаходиться поза сферою кримінального закону.

Однак уявімо, що наступив момент, коли обдумування перейшло в конкретні підготовчі дії. З цього моменту поведінка людини вже не є нейтральною щодо законоу, адже Кримінальний кодекс передбачає відповідальність не тільки за повністю вчинений злочин, але й за готовання чи замах, які є стадіями незакінченого злочину. Перша стадія, тобто готовання до злочину — це підшукання чи пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників, усунення перешкод або інше умисне створення умов для вчинення злочину. Той, хто придбав відмички, щоб з їхнього допомогою відкрити замки на дверях магазину і вчинити крадіжку, або ж той, хто виготовив фальшивий документ, щоб подати його в банк і з його допомогою незаконно отримати гроші в кредит, вчиняє готовання до злочину.

За законом готовання до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Стадія незакінченого злочину (частина 2)

Замах, який с другою стадією,— це умисна дія, безпосередньо спрямована на вчинення злочину. Замахом буде визнаний постріл у людину в разі, якщо злочинець промахнувся, або ж пропозиція хабара, якщо службова особа, якій він пропонувався, відмовилась його взяти і повідомила правоохоронні органи. Розрізняють закінчений та незакінчений замах. Незакінчений замах має місце, якщо передбачене законом діяння не виконано повністю. Такий замах буде, наприклад, у випадку, коли злочинець пробрався в приміщення магазину з метою вкрасти гроші, але був затриманий ще до того, як встиг відкрити сейф, де ці гроші зберігались.

Кримінальний закон має на меті не тільки карати злочинців, але і по можливості попереджувати і відвертати вчинення злочинів.

Саме для цього в законі передбачається можливість добровільної відмови від доведення злочину до кінця. Особа, яка мала можливість завершити злочин, однак добровільно відмовилася від цього, не буде нести відповідальності за вчинене готовування чи незакінчений замах. Добровільною вважається відмова з будь-яких мотивів, в тому числі й у зв'язку зі страхом перед покаранням за даний злочин. Однак не є добровільною відмовою припинення злочинних дій у зв'язку з неможливістю їх дальншого продовження або ж відмова від повторення невдалого замаху на злочин.

Шоняття співучасності у скоенні злочину

Злочин може бути вчинений не лише однією, а й спільно кількома особами. Такі випадки участі двох чи більше осіб у вчиненні злочину закон називає співучастю. Співучасть можлива лише з умисною виною співучасників. Співучасниками у вчиненні злочину вважаються:

- 1) виконавець — особа, яка безпосередньо виконувала злочинне діяння;
- 2) організатор — особа, яка організувала вчинення злочину або керувала ним;
- 3) підбурювач — особа, яка схилила виконавця до вчинення злочину, в тому числі й шляхом обману чи погроз;
- 4) пособник — особа, яка сприяла вчиненню злочину порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод, або ж заздалегідь обіцяла сховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину, предмети, здобуті злочинним шляхом або іншим способом сприяти приховуванню злочину.

Якщо виконавцями злочину були кілька осіб, злочин вважається вчиненим групою, а у випадках, коли ці особи заздалегідь домовилися про спільне вчинення злочину — групою осіб за попередньою змовою. У таких випадках законодавець інердко передбачає посилене покарання. Ще більш серйозним це покарання стає, якщо злочин вчинено організованиою групою, тобто трьома чи більше особами, які попередньо зорганізувалися для неодноразового вчинення злочинів.

Усі співучасники несуть відповідальність за злочин (злочини), вчинений виконавцем. Суди призначають співучасникам покарання із врахуванням характеру та ступеня участі кожного.

Особливості відповідальності неповнолітніх

Неповнолітніми в кримінальному праві вважаються особи віком до 18 років. За злочини, вчинені після насташня 16 або 14 річного віку, неповнолітні підлягають кримінальній відповідальності, однак кримінальний закон містить чимало положень, які пом'якшують їхню відповідальність порівняно з відповідальністю дорослих злочинців. Деякі покарання, зокрема, довічне позбавлення волі, взагалі не можуть застосовуватись до неповнолітніх. Арешт (строком від 15 до 45 діб) може застосовуватись лише щодо тих неповнолітніх, які на момент винесення судом вироку досягли 16 років. За загальним правилом позбавлення волі неповнолітньому може бути призначене строком не більше 10 років навіть в тому разі, коли в конкретній статті Особливої частини КК за вчинений злочин передбачено більш жорстке покарання. Позбавлення волі на строк до 15 років неповнолітньому може бути призначене лише за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини (зокрема за умисне убивство)

Найбільш суворим примусовим заходом виховного характеру є направлення до спеціальних навчально-виховних установ, яке здійснюється примусово, незалежно від бажання неповнолітнього чи його батьків. Такими установами є загальноосвітні школи соціальної реабілітації (сюди направляються порушики віком від 11 до 14 років) та професійні училища соціальної реабілітації (до них направляють неповнолітніх віком від 14 до 18 років).

Звільнення від кримінальної відповідальності і покарання.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням може бути застосоване до осіб, які засуджуються до виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі чи позбавлення волі на строк до 5 років. Для вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до семи років, таке звільнення може бути застосовано при засудженні до обмеження чи позбавлення волі, крім випадків призначення покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше 5 років за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Для застосування до засудженого звільнення від відбування покарання з випробуванням суд має дійти висновку, що виправлення цієї особи можливе без відбування покарання. Звільнюючи винного від відбування покарання, суд має встановити для нього іспитовний строк тривалістю від 1 до 3 років.

Умовно-дострокове звільнення застосовується до засуджених, що відбувають покарання у вигляді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі за умови, що засуджений відбув певну частину свого покарання (залежно від тяжкості вчиненого злочину та деяких інших обставин це може бути 1/2, 2/3 або 3/4 строку покарання, призначеного судом) і під час цього довів своє виправлення.

Помилування є видом звільнення від відбування покарання. На відміну від амністії воно має індивідуальний характер — милується конкретна особа. Помилування здійснює Президент України.